

В. Ф. Столяров,

доктор економічних наук,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,

м. Чернівці,

В. І. Островецький,

кандидат економічних наук,

Інститут фізичної економіки ім. С.А. Подолінського, м. Київ

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ОФШОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ

(в контексті аналізу світового досвіду антиофшорного регулювання)

Актуальність теми і проблеми. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), яка включає 44 країни-члени та країн «великої двадцятки» (G 20), здійснює проект BEPS (від англ. – «Base Erosion and Profit Shifting») з розроблення заходів протидії розмиванню податкової бази та виведення прибутку за кордон.

Ініціатива країн G20 обумовлена потребою розроблення багатостороннього механізму протидії податковому плануванню, спрямованому на зменшення податкової бази та переміщення оподаткованого прибутку до юрисдикцій з більш сприятливими режимами оподаткування.

Розробкою відповідних заходів займається Комітет ОЕСР з фіскальних питань через 6 робочих груп. Україна не є членом ОЕСР/ G 20, але може брати участь у діяльності робочих груп і регіональних представників податкових органів завдяки тому, що є членом Європейської організації податкових адміністрацій (JOTA).

План BEPS передбачає 15 кроків, розробка яких була розрахована на 2014-2016 роки. На момент прийняття Указу Президента України №180/2016 від 28 квітня 2016 року «Про заходи щодо протидії зменшенню податкової бази і переміщенню прибутків за кордон» відпрацьованими були 6, 7, 13 та 15 кроки, відповідно, «Зловживання при застосуванні податкових конвенцій», «Штучне уникнення статусу постійного представництва», та «Багатосторонній інструмент для внесення змін у двосторонні угоди».

Відповідно до Указу Президента України №180/2016 від 28 квітня 2016 року було створено робочу групу для підготовки законопроектів з питань протидії зменшенню податкової бази і переміщенню прибутків за кордон з урахуванням міжнародних ініціатив ОЕСР.

Робочою групою була розроблена Концепція впровадження основних рекомендацій BEPS в Україні, метою якої стало створення такого правового поля в Україні, яке б, по-перше, стимулювало добросовісну поведінку платників податку, їх відпові-

дальність та відкритість і, по-друге, забезпечувало б узгодженість внутрішнього законодавства з питань оподаткування із законодавчими нормами країн ЄС та ОЕСР.

У свою чергу Національний банк України розглядає впровадження ключових кроків BEPS як передумову для лібералізації валютного регулювання, що відповідає зобов'язанням України в рамках Угоди про асоціацію України із ЄС. Безумовно, операції із офшорними юрисдикціями мають безпосередній вплив на ситуацію на валютному ринку України, а отже, визначають стан фінансової стабільності в державі, що і є основою мандату центрального банку держави.

Наразі відбувається порівняння Концепції впровадження основних рекомендацій BEPS в Україні із проектом Закону України «Про податковий суверенітет України та офшорні компанії» (проекти законів №4380 та 4381) та діючими положеннями Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і контролю» № 15-93 від 19 лютого 1993 року (тобто прийнятого ще у 1993 році).

Положення проектів законів України №4380, 4381, які відповідають світовій практиці, можуть бути враховані під час доопрацювання вказаної Концепції та подальшого вдосконалення положень Декрету щодо поступової валютної лібералізації в Україні для досягнення економічної свободи для тих резидентів України, які забезпечують повну сплату податків.

В зв'язку з цим, розгляд основних етапів становлення та розвитку офшорної діяльності резидентів України в контексті аналізу світового досвіду антиофшорного регулювання набув надзвичайно актуального значення.

Офшорні компанії в економіці України з'явилися з моменту набуття її незалежності, тобто у 1991 році, коли вітчизняні підприємницькі структури почали реєструвати дочірні компанії за межами України в юрисдикціях з низьким рівнем оподаткування.

Звичайно, в офшорних зонах на той час максимально була спрощена процедура реєстрації підприємства та звітування, в окремих зонах звітування взагалі було відсутнє. Крім того, були відсутні, або деякі незначні вимоги до формування статутного капіталу та його обсягів. Як правило, в офшорних зонах сплата податків замінювалась щорічним фіксованим митом, яке не залежить від обсягів реалізації товарів (робіт, послуг).

Використання вітчизняними бізнес-структурами офшорних компаній в процесі здійснення ними господарської діяльності на території України негативно впливало на економіку. Головним чином, це проявлялось через втрати доходів бюджетів України різного рівня та супроводжувалось витоком фінансових ресурсів з національного господарства і сприяло розвитку тіньового сектору економіки.

Ступінь розробки проблеми. Теоретико-методологічні основи і практичний досвід застосування офшорів в міжнародній діяльності розкриваються у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема, Х. Барбера, В.П. Вишневського, К. Друри, Р. Джонса, Дж. Доунса, Е. Пелто, А. Зороме, Мак Кана Хілтона, Дж. Т. Генри, В.А. Кашина, Дж. Р. Кінга, В.І. Ляшенка, М.Лівера, Х. Маккана, У. Дж. Маккартена, Т. Ніла, Р. Палана, Д. Робінсона, А. Фаріа, Б. А. Хейфеца, Д. Чуа, Э. Шамбоста, Н. Шексона, Х. Есколано та ін.

В прикладних дослідженнях, присвячених офшорному бізнесу, офшорні зони та компанії, що є резидентами офшорних юрисдикцій, розглядаються як метод здійснення нелегальних або напівлегальних операцій в результаті використання бізнесом податкових преференцій. Науково-аналітичні дослідження офшорної діяльності здійснюються головним чином за двома напрямками, по-перше, в частині негативного впливу на економічну систему відтоку капіталу, і, по-друге, в зв'язку із досягненням головної мети будь-якої підприємницької структури щодо максимізації прибутку за рахунок зменшення обсягів податкових відрахувань. Враховуючи означене, значимість і масштаби офшорної діяльності, а також її вплив на глобальний інвестиційний клімат та розвиток світової фінансової системи, теоретичні наукові розробки за цим напрямком і на сьогодні не втрачають своєї актуальності.

Метою статті є визначення специфічних особливостей та обґрунтування методологічних положень офшорної діяльності як економічної категорії для вироблення шляхів подальшого розвитку застосування офшорів для України як методу міжнародного добродійного податкового планування.

Досягнення цієї мети обумовило виконання ряду завдань, а саме:

- виявити сутність офшорів як інструменту міжнародного податкового планування з урахуванням

переваг і недоліків використання офшорів при податковому плануванні;

- дослідити моделі податкового планування з використанням офшорів;

- надати оцінку застосування офшорів українськими компаніями з урахуванням ефектів від офшорної діяльності на макро- та мікрорівнях;

- розробити рекомендації щодо подальшого державного регулювання офшорної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі відзначається, що офшорні схеми застосовували ще фінікійські та грецькі купці. Офшорні центри та зони утворювалися за межами території, на якій здійснювалися оподатковувані операції, переважно, на островах, тобто на відстані від морських узбережь.

Прототипом сучасної офшорної юрисдикції стала Швейцарія, у якій були створені центри обміну грошей, розроблена система конфіденційності. В подальшому, ця країна перетворилася на сховище іноземного капіталу. Слід наголосити, що розвиток економічної активності в офшорних зонах обумовлюється впровадженням нових інформаційних технологій управління та розрахунків, що дозволяє встановлювати та здійснювати управління фінансовими ресурсами в інтерактивному режимі і є характерною ознакою становлення та розвитку цифрової економіки.

Термін «офшорна зона» традиційно пов'язується із звільненням від оподаткування та легалізацією доходів, отриманих в результаті операцій, що заборонені національним законодавством та на міжнародному рівні. Одночасно, офшор розглядається як інструмент стимулювання інвестиційної діяльності.

За визначенням ОЕСР, офшорна зона або податкове сховище (податковий притулок) має відповідати наступним критеріям: відсутність податків або мінімальна ставка оподаткування; конфіденційність інформації та недостатня прозорість операцій; відсутність суттєвих вимог до організації бізнесу [1].

За іншими визначеннями, офшорною вважається територія держави чи частина її території, яка спеціалізується на наданні сприятливого правового режиму іноземним юридичним особам (нерезидентам) або резидентам своєї країни, що включає в себе збереження конфіденційності [2].

Вважається, що термін «offshore» (дослівний переклад – поза берегом) з'явився в американській пресі наприкінці 50-х років ХХ ст. у зв'язку із утворенням фінансової структури, що звільнилася від оподаткування завдяки місцерозташуванню поза межами США [3]. Зона, у якій діють спеціальні правила, економічно більш сприятливі, ніж для компа-

ній, які здійснюють свою підприємницьку діяльність на території юрисдикції, резидентами якої вони є – визнається офшорною юрисдикцією, а підприємство вважається офшорним, у разі коли воно здійснює діяльність в межах юрисдикції, не перебуваючи під податковим контролем [4, 5].

Офшорний аутсорсинг за визначенням ОЕСР виникає у випадку придбання послуг за межами країни, коли покупець і продавець не змінюють свого місцезнаходження [6]. Офшоринг дозволяє передавати не критичні для бізнесу процеси компаніям, що знаходяться в географічному видаленні від основного офісу, при цьому найбільш значущою при цьому є економія за рахунок різного рівня оплати найманих працівників [7].

У звіті ОЕСР, присвяченому добровільному розкриттю інформації про офшори і опублікованому у вересні 2010, особлива увага звертається на відсутність в офшорних юрисдикціях прозорості оподаткування і можливості обміну податковою та іншою інформацією і на факт використання офшору заради податкової вигоди. На сьогодні, офшорну фінансову мережу визначають як певну формально і неформально об'єднану групу економічних агентів, метою якої є забезпечення оптимальної підприємницької комбінації: низького податкового навантаження, зручних умов ведення бізнесу та анонімності кінцевих бенефіціарів фінансових операцій [8, с. 10].

Підприємства практично всіх країн світу використовують офшорні компанії. Причому, інтенсивність використання офшорів обумовлюється розвитком інфраструктури ринку капіталу та його мобільністю, кількістю вільних коштів в економіці, податковим навантаженням на підприємства, географічним положенням країни та її значимістю у відповідних економічних і політичних союзах, рівнем фінансової обізнаності населення. А масштаби використання офшорних компаній у господарських операціях свідчать про їх популярність у всіх регіонах, передусім, за рахунок фінансової свободи та непрозорості операцій за рахунок відсутності оподаткування та конфіденційності господарської діяльності.

Застосування офшорних компаній у підприємницькій діяльності виправдовується, передусім з точки зору максимізації прибутків, а також неможливістю встановлення кінцевих бенефіціарів, використання номінальних директорів, відсутність вимог до ведення обліку. Залежно від сфери застосування існує чимало методів міжнародного податкового планування з використанням офшорів, зокрема, використання офшорів як власників рахунків або клірингових центрів, а також для розміщення коштів інвестиційних фондів для довірчого управління, рестрації рухомого та нерухомого майна, страхування та перестраховування.

Однак офіційна політика переважної кількості держав світу генерує негативне ставлення суспіль-

ства до офшорних механізмів, аргументуючи свої позиції тим, що офшори є джерелом податкової дискримінації, нерівного ставлення до економічних агентів в частині оподаткування. Недобросовісна податкова конкуренція призводить до бюджетних втрат. Крім того, наявність податкових притулків створює умови для витоку капіталів із певної юрисдикції та зниженню інвестиційної активності у країнах його походження.

Відмічаються також застосування офшорних схем у підтримці та розвитку тіншового сектору економіки за рахунок легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у тому числі торгівлею зброєю та наркотиками. У той же час, офшори сприяють розшируванню суспільства за рівнями отримуваних доходів, тобто зростанню рівня бідності.

Офшорні схеми також активно використовуються для фінансового забезпечення екстремістської діяльності, тероризму зокрема. Такі види діяльності, як торгівля наркотиками та зброєю, шахрайські фінансові схеми забезпечують величезні надприбутки у вигляді готівки. Але, для використання цих грошових ресурсів у легальній економіці їх необхідно перевести у безготівкову форму та забезпечити їх легітимне походження. За оцінками Міжнародного валютного фонду світовий обсяг відмивання грошей складає від 2 до 5% світового ВВП.

Отже, підприємства, що використовують у своїй діяльності офшорні схеми, мають враховувати і ризики, що виникають в результаті використання податкових сховищ. Серед таких, найбільш значущими для бізнесу, тобто такими, що привертають додаткову увагу органів державного регулювання (правоохоронних та податкових зокрема) є:

- корупційний (використання офшорів для платежів за прийняття рішень);
- податковий (незаконна мінімізація податкового навантаження);
- митний (порушення валютного законодавства);
- репутаційний (кінцеві бенефіціари і реальні директори мають негативну репутаційну історію);
- легалізація злочинних доходів.

Відповідно, підприємницькі структури, які використовують офшорні компанії для здійснення трансакцій та передачі права власності на матеріальні і нематеріальні активи стикаються з необхідністю здійснення заходів щодо обґрунтування ринкового рівня вартості операцій та розкриття інформації про власників і, у разі необхідності, надання відповідного документального підтвердження, а також відсутності незвичайних умов розрахунків. Одночасно виникає необхідність щодо пояснення історії виникнення взаємостосунків із контрагентом і додаткового юридичного обґрунтування відповідності операцій законодавству країни кінцевого споживання.

Проте, слід виділити і позитивні фактори впливу офшорних зон на глобальну економічну систему, передусім, в частині ефективності перерозподілу фінансових ресурсів, прискоренні їх обігу у глобальній економічній системі, зменшення глобального податкового навантаження (так званої саморегуляції світової податкової системи), зниження інвестиційних ризиків (експропріації зокрема). Крім того, офшори сприяють розвитку країн третього світу, які, переважно, використовують ліберальне податкове законодавство, а також сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємницьких структур.

Відкриваючи широкі можливості для податкового планування, офшорна зона надає гарантію щодо звільнення від оподаткування. Одночасно, підприємство уникає законодавства щодо валютного регулювання.

Обмеження відповідальності власними засобами, що вкладаються у статутний капітал, дозволяє наймати керуючого, який не володіє майновими правами підприємства. Таким керуючим може виступати інша корпорація, траст тощо. Корпорація може знаходитись у власності трасту, що утворений з метою захисту активів корпорації (Asset Protection Trust – ASP). При цьому, частка володіння може передаватися без ліквідації підприємства, а акції можуть випускатися на пред'явника або без номінальної вартості.

Спрощено, схема використання офшорів у господарській діяльності зводиться до мінімізації податкових платежів у юрисдикції, у якій резидент цієї юрисдикції здійснює операційну діяльність. Підприємство-виробник товарів (робіт, послуг) реалізує офшорній компанії власну продукцію за заниженими цінами. В свою чергу, офшорна компанія здійснює подальшу реалізацію цієї продукції вже за цінами на відповідному ринку товарів (робіт, послуг).

Різниця у ціні реалізації і представляє ту штучну додану вартість, яка залишається у розпорядженні офшорної компанії, тобто, у її засновників. У програті лишається бюджетна система країни, резидентом якої є компанія, яка використовує офшорні механізми.

Означена схема має безліч варіацій, які обумовлюються унікальністю трансакцій та умов передачі права власності на активи, але в основі механізму отримання надприбутків все ж таки лишається маніпулювання вартістю реалізованої продукції на основі трансфертного ціноутворення.

В теорії трансферна ціна розглядається як варіювання вартістю угоди (контракту) відносно до її ринкового значення в угодах між пов'язаними особами (холдинги, спільні підприємства, материнські та дочірні компанії) [9]. Під трансфертною ціною розуміють також внутрішню розрахункову ціну, за якою відбувається продаж (постачання) товарів (ро-

біт, послуг), або умовну, розрахункову ціну на товари (роботи, послуги) одного центру економічної відповідальності, що передаються іншому центру економічної відповідальності. Трансфертною вважають ціну, що застосовується для визначення вартості товарів (робіт, послуг), яку передають від одного центру прибутку до іншого в межах однієї юридичної особи [10]. Трансфертною визначають ціну, що встановлюється на продукцію, яка передається між відділами однієї юридичної особи [11]. Щодо угод в рамках транснаціональних корпорацій (ТНК) та незалежних компаній, то трансфертною вважають ціну торговельних угод, що не задовольняють «правилу витягнутої руки» щодо передання товарів (робіт, послуг). Кваліфікують трансфертними також діючі в межах корпорації вартісні оцінки (нормативи вартості) товарів та послуг або ціну, що застосовується при обміні товарами між підрозділами у різних країнах [12].

Встановлення трансфертних цін впливає на розподіл глобального податкового навантаження ТНК, оскільки оподаткування, імпорту зокрема, пов'язано із вартістю виробничих ресурсів і продукції, в той час як режими оподаткування у різних юрисдикціях можуть суттєво різнитися. Регулюючи сукупне податкове навантаження шляхом застосування трансфертних цін ТНК виконує ряд стратегічних завдань, в основі яких закладається максимізація прибутків.

По-перше, це нейтралізація впливу жорстких режимів оподаткування на територіях, що виявляються привабливими з точки зору виробництва, реалізації готової продукції, а також ресурсного забезпечення.

По-друге, шляхом маніпулювання внутрішньої ціни, ТНК вдається обходити валютні обмеження, що характерні для юрисдикцій пострадянського простору та країн, що розвиваються.

По-третьє, ТНК таким чином (за рахунок ефекту масштабу) виштовхує із певних ринкових позицій менш розвинених конкурентів, завойовуючи нових покупців та постачальників та поширюючи свій вплив на економіку певної юрисдикції.

В той же час, трансфертні ціни використовуються для мінімізації податкових зобов'язань суб'єктами середнього та малого бізнесу всередині країни в процесі агресивного податкового планування із використанням незаконних схем ухилення від сплати податків. Наприклад, підприємство-резидент може придбавати продукцію з метою її подальшої переробки та (або) експорту у фірми-«одноденки» за ціною, що значно перевищує звичайну ринкову ціну на даний вид продукції. За результатами звітного періоду, таке підприємство декларує від'ємне значення щодо оподаткування прибутку підприємств та заявляє до відшкодування штучно створений податковий кредит, у разі якщо у цій

юрисдикції застосовуються означені податки. Як правило, керівництво фірми-«одноденки», здійснюючи декілька трансакцій, просто зникає, не здійснюючи відповідних відрахувань до бюджету і не звітуючи перед контролюючими органами. Однак, проблеми адміністрування податкових платежів, у тому числі в частині ухилення від їх сплати настільки значні та масштабні, що потребують окремого дослідження.

В рамках цієї статті вважаємо за доцільне зосередитись на загальних умовах мінімізації податкових зобов'язань платників податків із використанням офшорного механізму, зауваживши лише те, що використання офшорів у господарській діяльності суб'єктів підприємницької діяльності має багато спільних рис із незаконними схемами ухилення від сплати податків.

В процесі податкового адміністрування результатів господарської діяльності, що здійснюється у юрисдикціях із різними режимами оподаткування, виникають спірні ситуації щодо оподаткування. При цьому, сторонами конфлікту виступають податкові органи різних юрисдикцій та підприємницькі структури. З метою усунення підґрунтя до різноманітних суперечок на практиці застосовується правило незалежності сторін угоди, за яким ціна угоди визначається за однаковими критеріями для різних податкових юрисдикцій. Для визначення ціни для незалежних юрисдикцій на практиці застосовуються чотири основних методи:

- 1) метод співставних неконтрольованих цін;
- 2) метод ціни перепродажу;
- 3) метод визначення ціни, що засновується на системі «витрати + прибуток»;
- 4) інший будь-який метод, що може вдаватися прийнятним (так звані четверті методи) [13].

Означені правила визначення податкових зобов'язань у різних модифікаціях застосовуються багатьма країнами світу. Основні підходи у встановленні цін податковими органами, які розроблені ОЕСР, полягають в тому, що якщо умови операцій між пов'язаними особами відрізняються від умов здійснення таких операцій між непов'язаними особами, то прибуток в результаті таких операцій, який міг би виникнути, але не виникнув, має оподатковуватися [14].

В Україні питання трансфертного ціноутворення регулюються статтею 39 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI, згідно з якою платник податку, що бере участь у контрольованій операції, повинен визначати обсяг його оподаткованого прибутку відповідно до принципу «витягнутої руки». Встановлення відповідності умов контрольованої операції принципу "витягнутої руки" здійснюється за одним із таких методів:

- 1) порівняльної неконтрольованої ціни;
- 2) ціни перепродажу;

- 3) «витрати плюс»;
- 4) чистого прибутку;
- 5) розподілення прибутку.

На практиці, при застосуванні норм законодавства України щодо встановлення ціни для цілей оподаткування виникає багато ускладнень у взаємостосунках платників податків та податкових органів в частині доведення обґрунтованості вартості угоди. Серед основних причин таких ускладнень виділяють відсутність чітких методологічних положень щодо розрахунків значень ціни товарів (робіт, послуг), що пояснюються недосконалістю статистичної та іншої інформації, що використовується для цих цілей. Крім того, обґрунтування ціни угоди, як правило, супроводжується передачею органам стягнення значних обсягів інформації конфіденційного характеру, що може трактуватися як зайве втручання податкових органів у господарську діяльність платників податків, яке суттєво ускладнює ведення бізнесу на території України.

Означені проблемні питання, які потребують окремого поглибленого та всебічного дослідження, виникають незалежно від географічних особливостей, а також виду економічної діяльності та її обсягів. Найбільшого поширення проблема трансфертного ціноутворення, у тому числі і в частині негативного впливу на економіку окремих юрисдикцій у вигляді втрат відповідних бюджетів, набула в контексті застосування схем офшорної діяльності суб'єктів підприємництва, резидентів України зокрема.

Найбільш популярними країнами, які визнаються міжнародною спільнотою, як офшорні зони, є Республіка Кіпр, Британські Віргінські острови (БВО), Бермуди, Співдружність Багами, Гібралтар, Острови Кайман, Республіка Панама, Гонконг. За різними оцінками, понад 40% всіх офшорних компаній засновано на Британських Віргінських островах [15]. За даними журналу Offshore Express, загальна кількість офшорних компаній коливається від 1,5 млн до 3 млн одиниць [16].

До країн, що не визнані офшорними зонами, проте мають ліберальне податкове законодавство, належать Нідерланди, Швейцарія, США. Особою формою офшорів, які утворюються в середині країни, є вільні економічні зони та технопарки. Такі податкові гавані утворюються кожною країною для певних цілей. Як правило, це розвиток «депресивних» територій або виробництво наукоємної продукції.

На сьогодні офшорні схеми активно використовуються бізнес-структурами для виведення фінансових ресурсів із країни. На офшорні центри за класифікацією Банку міжнародних розрахунків приходить на рівні 4 трлн дол. США активів за кордоном по всіх секторах економіки, пасивів – 4,4 трлн дол., або 12,5 та 14,7% сукупних активів і пасивів

всіх країн світу. За оцінками BCG, в офшорах зберігається 6,9% світових фінансових ресурсів, ОЕСР – близько 6,5%. Хілтон Мак Канн в роботі «Офшорні фінанси», оцінює даний показник в 6,3% [17], Tax Heavens Network – від 9 до 13% [18, 19] відповідно.

За розрахунками благодійної організації Oxfam у 2013 році в офшорах зберігалось понад 18 трлн дол. США, що призводило до прямих втрат бюджетів різних країн на рівні 156 млрд дол США. В той же час, за розрахунками Tax Justice Network, в офшорах зберігається 21-23 трлн дол. США, а щорічні втрати державних фінансів становлять на рівні 250 млрд. дол. США [18, 20], а з урахуванням депозитів та позик, що розміщені в офшорах, ця цифра може зрости до 35-45 трлн дол. США, або 15-20% світового багатства [18].

Щорічні втрати економіки США від використання її резидентами офшорних схем оцінюються у розмірі не менш ніж 100 млрд дол. США [21]. За іншими оцінками, активи, що знаходяться під управлінням офшорних компаній і контрольовані ззовні, на початок поточного десятиліття оцінювалися у розмірі до 32 трлн дол. США [18]. При цьому, використання прогалів у податковому законодавстві призводить до недоотримання національними бюджетами понад 3 трлн дол. США у рік [22]. Проте, такі оцінки слід вважати неточними, оскільки в офшорах використовуються також таємні рахунки. Крім того, суттєві корегування розрахунків можуть бути обумовлені віднесенням окремої країни світу до офшору.

Світова мережа офшорних зон складається із 4 груп. Офшори Карибського басейну обслуговують підприємства Південної та Північної Америки. Європейська офшорна зона обслуговує країни Європи. Підприємства країн Близького Сходу обслуговують офшори Перської затоки, а офшори Південно-Східної Азії (Гонконг, Сінгапур та ін.) обслуговують країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону [23].

Одночасно, офшори розділяють за ознаками змісту та переліку пільг і преференцій. Класичні офшорні зони (наприклад, БВО, Багамські та Сейшельські острови, Беліз, Маврикій, Невіс, Панама та ін.) – це невеликі країни «третього світу». До другої групи належать країни із пільговим податковим законодавством для нерезидентів. Третя група країн за формальними ознаками не належить до офшорів, проте застосовує пільгове оподаткування для окремих операцій, груп інвесторів тощо.

Застосування офшорних компаній у підприємницькій діяльності світовою спільнотою визнається недобросовісною податковою конкуренцією та злочинною діяльністю в сфері відмивання грошей. Ряд міжнародних організацій, зокрема, Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням

грошей (ФАТФ), приділяють багато уваги анти-офшорній діяльності та ліквідації означених проявів у підприємницькій діяльності, у тому числі, шляхом відкриття банківської таємниці, удосконалення інформаційного обміну податковою інформацією, підвищення прозорості підприємницької діяльності [24].

Відповідно до рекомендацій ОЕСР (Конвенція ОЕСР «Про взаємну допомогу у податкових справах») у податковій системі країн-учасниць ОЕСР, а також країн, що ратифікували означену Конвенцію, впроваджуються правила, які усувають податкову дискримінацію, у тому числі, на основі спрощення доступу податкових органів до банківської таємниці, податкових угод та міжнародного співробітництва органів податкової служби.

Співробітництво податкових служб різних країн здійснюється у вигляді: інформаційного обміну, включаючи проведення одночасних податкових перевірок та участь у перевірях за кордоном; допомоги по стягненню податків, включаючи заходи щодо забезпечення такого стягнення; обміну документами.

Антиофшорне регулювання здійснюється на трьох рівнях: глобальний (ОЕСР, МВФ, ООН, ФАТФ); регіональний (в рамках співдружності країн, наприклад ЄС); двосторонній (на основі підписання міждержавних угод). Усі заходи щодо деофшоризації, в кінцевому рахунку, спрямовані на:

- 1) запобігання використанню офшорів для несумлінного податкового планування і зниження рівня оподаткування окремих їх компаній і громадян;
- 2) зміцнення податкової бази держав за рахунок податкових платежів з доходів, одержуваних в офшорних зонах;
- 3) підвищення стабільності транскордонного руху коштів і зниження впливу офшорного спекулятивного капіталу на національні фінансові ринки;
- 4) зниження рівня анонімності бенефіціарів офшорних компаній і проведених ними операцій [25].

Значним кроком світової спільноти в частині обмеження діяльності офшорних зон було впровадження чорного списку «податкових притулків», який видано ОЕСР у 2000 році, у рамках боротьби зі «шкідливими податковими методами» на виконання рекомендацій ОЕСР. Рекомендації передбачають впровадження необмеженого обміну інформацією щодо адміністрування або примусового виконання національного податкового законодавства. Якщо країна реагує на запити іноземної держави і надає конфіденційну інформацію про компанію та її власників, вона переміщується до білого списку «податкових гаваней» ОЕСР, відповідно, офшором вже не визнається. Означені стандарти поступово приймають всі країни, які мають пільгові режими оподаткування [26].

Міжнародні податкові стандарти узгоджено на зустрічі країн «великої двадцятки» (G20) у Берліні в 2004 році, в обговоренні змісту яких брали участь і країни, які не є членами ОЕСР. Одним із основних положень цих стандартів є зобов'язання країн обмінюватися інформацією з будь-яких питань оподаткування, незалежно від положень національного податкового законодавства про захист особистої інформації або банківської таємниці для податкових цілей. Країни, які дотримуються цих стандартів повинні надавати інформацію (про нерухомість, доходів і рахунків компанії або приватної особи) податковим органам. Для держави, яка відмовляється приймати податкові норми можуть застосовуватися економічні санкції.

На практиці застосовуються три основні способи обміну інформацією між фіскальними органами різних країн: одержання інформації за запитом, обмін без запиту і автоматичний обмін інформацією, який стає все більш поширеною в наші дні. Ці способи в основному відповідають рекомендаціям ОЕСР, які зобов'язують уповноважені організації допомагати один одному в частині збирання податків і обміну інформацією.

ОЕСР розділяє юрисдикції на три категорії, які називають «Білим», «Сірим» і «Чорним» списками. У «Білому списку» знаходяться юрисдикції, які впровадили у свою податкову систему стандарти ОЕСР, тобто країни, що входять до білого списку, відповідають встановленим стандартам і вимогам для обміну інформацією з питань оподаткування. Друга категорія юрисдикцій («Сірий список») офіційно взяла на себе зобов'язання щодо прийняття стандартів ОЕСР, проте не виконує їх на практиці, тобто, «Сірий список» містить юрисдикції, які офіційно задекларували прийняття стандартів ОЕСР, але не впровадили їх у достатній мірі [27]. До «Чорного списку» ОЕСР 2016 року включено країни, які проводять політику недобросовісної податкової конкуренції і не надають інформацію податковим органам інших юрисдикцій. На сьогоднішній день, це Коста-Ріка, Лабуан, Уругвай, Філіппіни.

На зустрічі G8 в Лох-Ерні (Північна Ірландія) ОЕСР представила програму для досягнення спільних цілей щодо підвищення прозорості глобальної податкової системи, розроблену на виконання плану з деофшоризації під назвою «Покрокові зміни в податковій прозорості» [28].

МВФ спільно з Групою Світового банку розробив «Програму оцінки фінансового сектора», що отримала назву (Financial Sector Assessment Program – FSAP). За даними МВФ, принаймні третина країн потребують зміцнення заходів щодо реалізації рекомендацій ФАТФ; 40% недостатньо приділяють

уваги протидії відмиванню доходів; 60% мають підвищити рівень відповідності національних стандартів вимогам в інвестиційній сфері відповідно до стандартів IOSCO; 40% країн мають підвищити національні стандарти в банківській сфері відповідно до рекомендацій Базельського комітету; 50% оцінених країн не відповідають (повністю або частково) міжнародним стандартам у сфері страхування (IAIS 10) [29].

В той же час, у 2001 році утворено Міжнародну організацію по податках та інвестиціях (International Tax & Investment Organisation – ІТІО), до якої входять Ангілья, Антигуа і Барбуда, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Британські Віргінські Острови, Кайманові острови, Острови Кука, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Острови Теркс, Кайкос, Вануату. До основних завдань ІТІО належить відстоювання інтересів країн учасниць в частині збереження можливостей перерозподілу світових фінансових ресурсів через власні фінансові системи [30].

На саміті країнами «Групи двадцяти» (G20) у вересні 2013 року схвалено впровадження в практику податкового адміністрування принципу «сплати податків за місцем операційної діяльності» закладено в основу плану заходів щодо протидії розмиванню бази оподаткування та переміщенню прибутків, який підготовлено ОЕСР [31, 32]. Крім єдиного глобального стандарту автоматичного обміну інформацією, запропоновано дві нормативні ініціативи ОЕСР: «Про розмивання податкової бази та перенесення прибутку» («Base Erosion and Profit Shifting» – BEPS) транснаціональними корпораціями, а також «Про податкових інспекторів без кордонів» (the «Tax Inspectors Without Borders» – TIWB) [33].

Слід відзначити, що боротьба із виводом капіталу має передбачати не лише поправки до податкового законодавства, а й враховувати необхідність захисту прав власності, а також реформування внутрішніх офшорів, недопущення створення підприємств-одноденок¹.

Для переведення фінансових ресурсів за межі юрисдикції, у тому числі для цілей податкового планування, в результаті якого відбувається розмивання бази оподаткування прибутку підприємств, підприємницькі структури використовують різноманітні схеми. Найбільшого поширення набули: лізингова, агентська, давальницька схема, а також схеми експорту, імпорту, володіння активами, продажу бізнесу, використання нематеріальних активів.

1. **Лізингова схема** застосовується для виведення фінансових ресурсів за межі країни шляхом виплати лізингових платежів на користь лізингодавця, який зареєстрований як суб'єкт підприємни-

¹ SPE або SPV – Special Purpose Entity/Vehicle – «підприємство спеціального призначення», або «проектне підприємство», що створюється для визначених цілей, головною з яких є підвищення ефективності управління окремими транзакціями або фінансовими потоками.

цької діяльності у офшорній зоні. В подальшому, виведені фінансові ресурси за межі країни можуть бути реінвестованими в економіку тієї ж самої країни, або використовуватися для фінансування відповідних проектів у інших країнах.

2. За *агентською схемою* офшорна компанія доручає резиденту (агенту) здійснити купівлю та продаж товарів (робіт, послуг) у юрисдикції, резидентом якої є такий агент, за мізерну винагороду, наприклад, 0,5% вартості угоди, які і підлягають оподаткуванню за місцем реєстрації агента. Відповідно, офшорна компанія здійснює фінансове забезпечення цих операцій. Як правило, такі угоди організовуються та здійснюються за участю третіх осіб, що дозволяє уникнути безпосереднього контакту агенту із офшорною компанією і укладаються із резидентами країн, між якими застосовуються угоди про уникнення подвійного оподаткування, а також з урахуванням переліку офшорних зон, офіційно затвердженого у юрисдикції, резидентом якої є агент. Щодо України, то найбільш популярними є угоди такого змісту із резидентами Великобританії, Чехії та Кіпру.

3. У випадку *передачі у власність активів* задалегідь зареєстрованого трасту, припустимо, у європейській країні, матеріальні цінності продаються офшорній компанії, яка їх придбає на кошти такого трасту. Така офшорна компанія може бути засновником цього трасту. В той же час, активи трасту (наприклад, рухоме та нерухоме майно, земля, депозити та боргові зобов'язання) можуть купуватися резидентом. Означені операції здійснюються залежно від певних завдань бізнес-структури, тобто, введення чи виведення грошових коштів із конкретної юрисдикції. Одним із варіантів схеми передачі у власність активів може бути придбання акцій (паїв)

компанії, зареєстрованої у офшорній зоні. В подальшому, кошти вертаються в економіку, але у вигляді позики під конкретні відсотки, які дозволяють мінімізувати об'єкт оподаткування прибутку підприємств.

4. Офшорні компанії також реєструють *право інтелектуальної власності*. Таку власність офшорні компанії передають користувачеві через транзитну компанію на умовах субліцензії. Найчастіше, використовуються підприємства Нідерландів, оскільки у цій країні не застосовується податок на роялті, що стягується при виплаті на користь власника.

5. Офшорні компанії також використовуються при виробництві продукції з *давальницької сировини*. Тобто, офшорна компанія придбає продукцію на території України та передає її на переробку виробничій компанії резиденту України, в подальшому, спрямовуючи готову продукцію на експорт. Умови угоди на виробництво продукції з давальницької сировини узгоджуються таким чином, щоб мінімізувати податкові зобов'язання виробничої компанії – резидента України.

6. При *імпорті (експорті)* через офшорну зону підприємство штучно завищує або знижує вартість поставки товарів (робіт, послуг) залежно від завдань – мінімізувати зобов'язання зі сплати податку на прибуток підприємств, або митних платежів.

Опосередковано, присутність офшорних механізмів у діяльності підприємницьких структур України можна дослідити в процесі аналізу обсягів та динаміки інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності. Динаміку прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) з країн світу в економіку України представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) з країн світу в економіці України, млн дол. США

	2010		2014		2015		2015/2014	2015/2010
Усього	44708	100	45916	100	43371	100	94,5	97,0
у тому числі								
Кіпр	9914,6	22,2	13710,6	29,9	11744,9	27,1	85,7	118,5
Нідерланди	7076,9	15,8	5720,5	12,5	5610,7	12,9	98,1	79,3
Німеччина	4707,8	10,5	5111,5	11,1	5414,3	12,5	105,9	115,0
Російська Федерація	3402,8	7,6	2724,3	5,9	3392,1	7,8	124,5	99,7
Австрія	2658,2	5,9	2526,4	5,5	2402,4	5,5	95,1	90,4
Велика Британія	2298,8	5,1	2145,5	4,7	1852,5	4,3	86,3	80,6
Віргінські Острови (Брит.)	1460,8	3,3	1997,7	4,4	1798,9	4,1	90,0	123,1
Франція	2367,1	5,3	1614,7	3,5	1528,1	3,5	94,6	64,6
Швейцарія	859,4	1,9	1390,6	3,0	1364,2	3,1	98,1	158,7
Італія	982,4	2,2	999,1	2,2	972,4	2,2	97,3	99,0
США	1192,4	2,7	862,3	1,9	698,9	1,6	81,1	58,6
Угорщина	711,5	1,6	831,2	1,8	625,4	1,4	75,2	87,9
Беліз	120	0,3	642,4	1,4	547,2	1,3	85,2	456,0
Інші країни	6955,3	15,6	5639,2	12,3	4633,5	10,7	82,2	66,6

Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.

Майже половина (на рівні 40%) сукупних прямих інвестицій в Україну надходить з Республіки Кіпр та Нідерландів, які традиційно застосовують ліберальний режим оподаткування прибутків підприємств. Відмічається поступове зростання частки ПІІ в Україну та їх фізичних обсягів з БВО (Віргінські острови) – 123,1% у 2015 році (4,1% у сукупних ПІІ) порівняно із 2010 роком, Швейцарії – 158,7% (31% у сукупних ПІІ) та Белізу – 456% (1,3% у сукупних ПІІ) відповідно, які також відносяться до податкових притулків. Натомість, частка ПІІ з решти країн світу має тенденцію до падіння.

При чому, якщо у 2010 році вона складала 15,6%, то за підсумками 2015 року дорівнювала вже 10,7%, тобто зменшилася на третину. В той же час, останнім часом відмічається поступове зростання ПІІ в економіку України із Німеччини, Російської Федерації, податкове законодавство яких не передбачає значних преференцій, якщо не враховувати спеціальні вільні економічні зони.

Наведені тенденції відбуваються на фоні відносно невеликого падіння фізичних обсягів ПІІ в економіку України, 97% у 2015 році порівняно із 2010 роком та 94,5% порівняно із 2014 роком. Означені тренди дозволяють зробити припущення, що Україна поступово втрачає інвестиційну привабливість на ринку розміщення інвестиційних ресурсів, передусім, через політичну нестабільність, недосконалість правового регулювання інвестиційної діяльності, у тому числі, в частині оподаткування та захисту прав приватних інвесторів.

Проте, оптимізму додає зростання рейтингу України у сукупному рейтингу сприятливості ведення бізнесу (по відношенню до 189 інших країн) у 2016 році на 4 сходинки порівняно із 2015 роком [34]. Динаміку прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) з України в економіку країн світу проілюстровано в табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) з України в економіці країн світу, млн дол. США

	2010		2014		2015		2015/2014	2015/2010
Усього	6871,1	100,0	6352,2	100	6210	100	97,8	90,4
у тому числі								
Кіпр	6342,5	92,3	5819	91,6	5817,6	93,7	100,0	91,7
Російська Федерація	194,3	2,8	196,9	3,1	122,8	2	62,4	63,2
Латвія	87,9	1,3	85	1,3	69,8	1,1	82,1	79,4
Віргінські Острови (Брит.)	25,8	0,4	25,8	0,4	51,3	0,8	198,8	198,8
Польща	49,1	0,7	52,6	0,8	50,1	0,8	95,2	102,0
Інші країни	171,5	2,5	172,9	2,7	98,4	1,6	56,9	57,4

Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.

З таблиці видно, що основна маса українських ПІІ, понад 90%, припадає на внески до акціонерного капіталу резидентів Республіки Кіпр. При цьому, ПІІ в Кіпр складають більше половини ПІІ, що вкладаються в економіку України резидентами Кіпру. У 2010 році це співвідношення становило 69,3% (дані табл. 2 та табл. 1), у 2014 – 46,3, а у 2015 – 52,9% відповідно.

Щодо решти країн світу, то відмічається нарощування обсягів ПІІ з України у економіку Віргінських Островів (Брит.), в той час, які інші країни втрачають привабливість для розміщення фінансових ресурсів резидентів України в обмін на володіння відповідними правами власності, що передбачають участь в управлінні і інші завдання та зобов'язання.

Разом з цим, аналізуючи обсяги, динаміку та географічну структуру прямих іноземних інвестицій, що спрямовуються в економіку України та вкладаються резидентами України у підприємства, що зареєстровані в інших юрисдикціях, можна зробити

висновок, що найбільша інвестиційна активність відмічається саме в частині співробітництва українського бізнесу із підприємницькими структурами Кіпру. А співставлення витоку ПІІ з України та їх вкладень дозволяє стверджувати про тенденції щодо притоку фінансових ресурсів в економіку України з Республіки Кіпр. Однак інвестиційна діяльність передбачає щорічну виплату дивідендів на користь власника часток, паїв акцій та інших інструментів володіння.

Доходи у вигляді дивідендів в Україні оподатковуються відповідно до норм п. 170.5 Податкового кодексу України (ПКУ). Емітент корпоративних прав утримує суму податкового зобов'язання при виплаті дивідендів. Доходи, отримані платником податків – фізичною особою у вигляді дивідендів оподатковуються на загальних підставах за ставками 5 або 18%.

Щодо виплати дивідендів юридичним особам, то така виплата не тягне за собою жодних додаткових утримань, тобто підприємство-емітент має спла-

тити лише авансовий внесок на дивіденди. Доходи, отримані нерезидентом із джерелом їх походження з України, оподатковуються в порядку і за ставками, визначеними ПКУ. Резидент або постійне представництво нерезидента, що здійснюють на користь нерезидента або уповноваженої ним особи будь-яку виплату з доходу з джерелом його походження з України, отриманого таким нерезидентом від провадження господарської діяльності, утримують податок з таких доходів за ставкою в розмірі 15% їх суми та за їх рахунок.

Особа (податковий агент) має право самостійно застосувати звільнення від оподаткування або зменшену ставку податку, передбачену відповідним міжнародним договором України на час виплати доходу нерезиденту, якщо такий нерезидент є бенефіціарним (фактичним) отримувачем (власником) доходу і є резидентом країни, з якою укладено міжнародний договір України [35].

Статтею 10 Конвенції про уникнення подвійного оподаткування між Україною та Республікою Кіпр від 8 листопада 2012 року (ратифіковано Верховною Радою України 7 серпня 2013 року) передбачено порядок оподаткування дивідендів що сплачуються компанією, яка є резидентом Договірної Держави, резиденту другої Договірної Держави. Однак такі дивіденди можуть також оподатковуватись у Договірній Державі, резидентом якої є компанія, що сплачує дивіденди, і відповідно до законодавства цієї Держави, але якщо одержувач є фактичним власником дивідендів, то податок, що стягується таким чином, не повинен перевищувати:

а) 5% від загальної суми дивідендів, якщо фактичний власник володіє не менш ніж 20% капіталу компанії, що сплачує дивіденди, або інвестував в придбання акцій чи інших прав компанії еквіваленті не менше 100000 євро;

б) 15% від загальної суми дивідендів у всіх інших випадках.

Для застосування зниженої ставки податку на репатріацію обидві умови є взаємозамінними.

Крім того, Конвенція дозволяє оподатковувати проценти в країні – у джерела виплати (у державі, у якій вони виникають) за ставкою 2%, а також оподатковувати проценти по роялті у країні – джерела виплати за ставками податку:

а) 5%, якщо роялті сплачуються за ліцензійними договорами, предметом яких є: авторське право на наукову роботу, будь-який патент, торгова марка, секретна формула, процес або інформація щодо промислового, комерційного або наукового досвіду;

б) 10% в інших випадках. Доходи від нерухомого майна, в тому числі від його відчуження, оподатковуються за місцезнаходження майна.

Доходи від відчуження рухомого майна, окрім рухомого майна постійного представництва, опо-

датковуються в країні, резидентом якої є власник. Доходи від відчуження рухомого майна, що формує частину майна постійного представництва, оподатковуються в країні, місцезнаходження постійного представництва [36].

Отже законодавче врегулювання питань щодо оподаткування між Україною та Республікою Кіпр сприяє зміцненню комерційних зв'язків з цією країною та нарощуванню інвестиційної активності контрагентів, що є резидентами означених юрисдикцій. Серед факторів, що можуть бути розцінені як негативні в частині впливу на економічну систему України, необхідно виділити віднесення Республіки Кіпр до країни із дуже ліберальним законодавством щодо оподаткування доходів і капіталів. Однак, цей фактор суттєво знижено в результаті підписання Конвенції.

Структура експорту та імпорту товарів та послуг України (див. табл. 3) дозволяє оцінити географію обсягів означених операцій. Якщо співставити обсяги українського експорту та імпорту товарів, то у 2014 році відмічалось незначне перевищення імпортних операцій – 1%. Експорт послуг України майже у двічі перевищував відповідний показник імпорту.

Одночасно, експорт послуг України становив 21,4% експорту товарів за підсумками 2014 року. В той же час, імпорт послуг України у цьому ж році дорівнював 11,7%.

Однак, якщо розглядати пропорції обсягів зовнішньоекономічної діяльності в Україні в розрізі країн, можна стверджувати про її значну нерівномірність. Наприклад, найбільшу частку в сукупних операціях зовнішньоекономічної діяльності України традиційно займає Російська Федерація. У 2014 році до Росії було експортовано 23,1% сукупного обсягу товарів, та 19,7% імпортовано. При цьому, майже третина українського експорту послуг у 2014 році спрямовано саме до цієї юрисдикції, в той час, як імпорт послуг становив 13,9%.

Звертають на себе увагу значні обсяги експорту-імпорту послуг України до Великої Британії, Республіки Кіпр, Нідерландів та Швейцарії. Частка відповідних зовнішньоекономічних операцій України у сукупному експорті-імпорті становить майже третину сукупного експорту-імпорту послуг. В той час, як експорт-імпорт товарів України до цих юрисдикцій лише перевищує 3% сукупного експорту-імпорту товарів.

На перший погляд, може скластися враження, що послуги джерелом походження з України користуються неабияким попитом у розвинених країнах. Однак, сучасні підприємства великого та середнього бізнесу в процесі свого функціонування та розвитку обов'язково враховують привабливості економіки певної країни (юрисдикції) в сфері оподаткування.

Найчастіше, до використання офшорних схем вдаються суб'єкти ринку програмного забезпечення, які активно використовують транзитні компанії, що зареєстровані у юрисдикціях із пільговими режимами оподаткування. А на світовому ринку програ-

мною забезпечення практично немає жодного економічного агента, який би не користувався послугами підприємств, зареєстрованих у офшорних юрисдикціях.

Таблиця 3

Експорт та імпорт товарів і послуг України з країнами світу за 2014 рік

	Експорт	Імпорт товарів	Експорт	Імпорт послуг
	товарів	товарів	послуг	
	країна	країна		
	призначення	відправлення		
Усього, млн дол. США	53901,7	54387,6	11520,9	6373,1
у відсотках	100	100	100	100
у тому числі				
Австрія	1,0	1,4	1,7	2,3
Беліз	0,0	0,0	0,3	0,3
Велика Британія	1,1	1,1	5,7	11,1
Віргінські Острови (Брит.)	0,2	0,0	1,4	0,7
Італія	4,6	1,9	1,3	0,7
Кіпр	0,5	0,0	4,0	8,0
Нідерланди	2,1	2,1	2,5	2,0
Німеччина	3,0	8,6	5,8	9,3
Російська Федерація	18,2	15,7	30,7	13,9
США	1,2	1,8	6,0	8,0
Угорщина	2,8	3,4	0,1	0,1
Франція	1,0	1,4	1,1	1,9
Швейцарія	0,3	0,8	7,2	5,4
Інші країни світу	64,1	62,0	32,1	36,2

Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.

Слід відзначити, що єдиним видом економічної діяльності України, який демонструє стабільне нарощування обсягів експорту, є сфера ІТ-послуг. За даними Національного банку України, у 2015 році її частка у загальній структурі експорту зросла до 17% і становила 2,1 млрд дол. США. При цьому, 79% ІТ-послуг складають комп'ютерні послуги, головним чином, розробка програмного забезпечення на умовах аутсорсингу, тобто на замовлення іноземних контрагентів [37].

Описані тенденції розвитку та поширення застосування офшорних механізмів підприємницькими структурами, резидентами України зокрема, негативним впливом означеної діяльності на стабільність фінансової системи на глобальному та регіональному рівні визначають необхідність розробки та впровадження заходів щодо їх нейтралізації. Означені завдання визначені першочерговими та невідкладними в контексті розробки та реалізації заходів поточної економічної політики України, у сфері оподаткування зокрема.

Як вже відмічалось, на виконання Указу Президента України № 180/2016 від 28 квітня 2016 року створено робочу групу для підготовки законопроектів з питань протидії зменшенню податкової бази і переміщенню прибутків за кордон з урахуванням міжнародних ініціатив ОЕСР – впровадження основних рекомендацій BEPS щодо створення в Укра-

їні правового поля, яке б стимулювало добросовісну поведінку платників податків, їх відповідальність та відкритість, у тому числі, в результаті ратифікації Україною Конвенції з автоматичного обміну банківською інформацією резидентів країн між податковими органами цих країн, до якої вже приєдналося понад 100 країн, зокрема найбільші офшорні юрисдикції (Кіпр, Панама та ін.). Очікується, що оновлене правове поле відповідно до рекомендацій ОЕСР набуде чинності у 2017 році.

Зокрема, запропоновано впровадження в законодавство обмеження витрат на виплату або нарахування відсотків з метою нейтралізації тонкої капіталізації, оподаткування контрольованих іноземних компаній фізичних осіб, введення спеціальної звітності щодо кожної країни для міжнародних груп компаній. Крім того, Концепція передбачає вдосконалення законодавчого регулювання фінансово-економічної діяльності, спрямованого на створення умов для лібералізації національного валютного законодавства на основі забезпечення стабільності фінансовою системи України, у тому числі за рахунок запобігання зловживанням у зв'язку із застосуванням договорів про усунення подвійного оподаткування, а також уникнення усунення статусу постійного представництва.

Висновки. Підсумовуючи викладене, за результатами дослідження основних характеристик та

тенденцій офшорної діяльності резидентів України з урахуванням світового досвіду державного регулювання у цій сфері, а також аналізу основних підходів у застосуванні офшорів підприємницькими структурами, в Україні зокрема та динаміки основних макроекономічних показників, що її характеризують, можна зробити наступні висновки.

1. Із розвитком та становленням цифрової економіки поширення набувають офшорні схеми ведення господарської діяльності, які спрямовані на максимізацію прибутків підприємницьких структур за рахунок мінімізації обов'язкових податкових відрахувань до бюджетів відповідного рівня. Використання означених схем має як позитивні так і негативні фактори впливу на економічну систему певної юрисдикції. Серед негативних факторів найбільш значущими є: створення умов для недобросовісної податкової конкуренції; втрати доходів бюджетів України різного рівня, що супроводжується витоком фінансових ресурсів з економічної системи та сприяє розвитку тіньового сектору економіки. На рівні підприємства, використання офшорних схем ведення бізнесу пов'язано із зростанням бізнес-ризиків: корупційного; податкового; митного; репутаційного; легалізації злочинних доходів. До позитив-

них можна віднести підвищення ефективності перерозподілу фінансових ресурсів, прискоренні їх обігу у глобальній економічній системі, зменшення глобального податкового навантаження, зниження інвестиційних ризиків розвитку країн «третього світу».

2. Антиофшорне регулювання здійснюється на трьох рівнях: глобальному (ОЕСР, МВФ, ООН, ФАТФ); регіональному (в рамках співдружності країн, наприклад ЄС); двосторонньому (на основі підписання міждержавних угод). Заходи щодо деофшоризації спрямовані на: запобігання використанню офшорів для несумлінного податкового планування та розвитку незаконних (злочинних) видів діяльності; зміцнення податкової бази держав за рахунок податкових платежів з доходів, одержуваних в офшорних зонах; підвищення стабільності транскордонного руху коштів і зниження впливу офшорного спекулятивного капіталу на національні фінансові ринки; зниження рівня анонімності бенефіціарів офшорних компаній і проведених ними операцій.

3. Дослідження становлення та розвитку офшорної діяльності резидентів України з урахуванням аналізу світового досвіду, а також антиофшорного регулювання дозволяє її охарактеризувати, як економічну категорію (табл. 4).

Таблиця 4

Характеристика офшорної діяльності як економічної категорії

Елементи та властивості		Кількісні та якісні визначення
1. Структура		Органічна складова параметрів просторового та розширеного відтворення в частині створення (генерації) прибутків та їх розподілу і витрачання шляхом здійснення підприємницької діяльності, а також легалізації доходів, набутих злочинним шляхом (виробництво та торгівля зброї, наркотичних препаратів, фінансування тероризму тощо)
1.1. Логічна		
1.2. Організаційна		Багаторівнева: місце реєстрації, місце здійснення операційної діяльності, ступінь субординації (координації діяльності) із материнською компанією (форма та умови заснування).
1.3. Економічна		Відповідність структурі процесів генерації прибутку, його перерозподілу та напрямкам витрачання, а також циклам економічної (ділової) активності на макро- і мікрорівнях із відповідною реакцією на заходи щодо деофшоризації економіки у певній юрисдикції
2. Предмет	(за суттю)	Завершеність економічного обігу в частині координації і гармонізації грошових потоків з метою максимізації прибутків
3. Об'єкт	(за змістом)	Форми організації ведення підприємницької діяльності в умовах відмінностей режимів оподаткування у різних юрисдикціях
4. Критерії оцінки		Забезпеченість фінансування розвитку підприємства (компанії, групи компаній та інших форм об'єднань суб'єктів підприємництва) з метою максимізації прибутку за рахунок мінімізації податкових зобов'язань, а також, в окремих випадках, легалізації доходів, набутих злочинним шляхом
5. Призначення		Синхронізація та гармонізація грошових потоків підприємницьких структур для цілей генерації та максимізації прибутків, оптимізації їх розподілу та витрачання
6. Основні завдання		Максимізація прибутку за рахунок його виведення у юрисдикції із найбільш сприятливим режимом оподаткування, а також легалізація доходів, набутих злочинним шляхом
7. Статус		Одне із вихідних положень підприємницької економічної теорії
8. Фактори		Показники прибутку на всіх рівнях організації підприємницької діяльності, рівень податкового навантаження на підприємство, наявність доходів, набутих злочинним шляхом, а також фінансування діяльності, забороненої Міжнародним правом.
9. Джерела		Легітимна підприємницька діяльність, а також діяльність, що не відповідає стандартам Міжнародного права, у т.ч. щодо легалізації доходів, набутих злочинним шляхом

4. Заходи щодо деофшоризації економіки України мають розроблятися з урахуванням тенденцій розвитку технологій управління грошовими та іншими ресурсами, у тому числі, щодо постачання та реалізації товарів (робіт, послуг) із використанням можливостей віддаленого доступу до об'єкту управління через Інтернет. Уваги потребують умови контролю та взаємозв'язків між підприємствами із вибудовуванням чіткої ієрархії, яка може без зайвих зусиль визнаватися та ідентифікуватися у судовому порядку, у тому числі, на основі вжиття запобіжних заходів щодо штучного відхилення від статусу постійного представництва, наприклад, за рахунок використання угод комісії. В той же час, вагомим елементом системи заходів протидії поширення офшорних схем ведення підприємницької діяльності має стати розбудова мережі безперешкодного та оперативного інформаційного обміну між податковими службами різних країн світу, у тому числі, щодо викриття агресивного податкового планування.

5. Для зниження негативного впливу використання підприємницькими структурами компаній, що зареєстровані в офшорних юрисдикціях, необхідно впровадження чітких критеріїв визначення офшорного підприємства, бенефіціарного власника і його податкової резидентності, у тому числі, за місцем основної (операційної) діяльності із визначеннями у національному законодавстві з питань оподаткування та господарської діяльності. При цьому, потребує уточнення розуміння податкового планування яке в окремих випадках розглядається як податкова оптимізація або навіть відкрите ухилення від оподаткування, що не має нічого спільного з перевагами офшорів як інструменту податкового планування, умов і механізмів його застосування із використанням офшорів, а також розгляду можливих заходів щодо забезпечення адресності та правомірності застосування офшорного механізму вітчизняним бізнесом.

6. З метою створення умов економічної недоцільності застосування офшорних схем ведення підприємницької діяльності в Україні необхідно розробити та впровадити економічно обґрунтовані обмеження щодо запобігати розмиванню бази оподаткування прибутку підприємств на основі встановлення межі використання суб'єктами підприємницької діяльності так званого «податкового щита» через недопущення віднесення на собівартість продукції обсягів виплат по обслуговуванню позики, що перевищують певний рівень, а також удосконаленню методів встановлення звичайної (ринкової) ціни для цілей оподаткування.

Література

1. **Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue** / Organization for Economic Development

and Cooperation, 1998. – P.23. 2. **Rogers-Glabush Julie**. IBFD International Tax Glossary / Julie Rogers-Glabush. – Amsterdam, 2015. – 552 с. 3. **Волкова Ю.О.** Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу / Ю.О. Волкова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 1. – С. 43–48. 4. **Offshore voluntary disclosure** [Electronic resource] / September 2010. – Mode of access: <http://www.oecd.org/dataoecd/60/31/46244704.pdf>. 5. **Шамбост** Эдуард. Энциклопедия офшорных зон [пер. с фр.] / Эдуард Шамбост. – М., 2000. – 586 с. 6. **Criscuolo C., Leaver M.** Offshore outsourcing and Productivity [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/dataoecd/55/23/35637436.pdf>. 7. **Görg H.** Globalization, Offshoring and Jobs [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.wto.org/english/res_e/publications_e/ilo_wto_e/ILO-WTO01-final.pdf. 8. **Хейфец Б.А.** Деофшоризация российской экономики: возможности и пределы / Б.А. Хейфец. – М.: Институт экономики РАН, 2013. – 63 с. 9. **Бескаравайный Е.Л.** Антиофшорное регулирование / Е.Л. Бескаравайный // Налоговый учет для бухгалтера. – 2006. – №4. 10. **Друри К.** Управленческий учет для бизнес-решений / К. Друри. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 655 с. 11. **Доунс Дж., Гудман Дж.** Элиот Доунсон vs Портер. Критический анализ на критику моделей Майкла Портера [Электронный ресурс] / Дж. Доунс, Дж. Гудман. – Режим доступа: http://www.franklin-grant.ru/ru/news2/data/news_06/2005_10/20051004_174858_yu.asp. 12. **Егеров И.А.** Стоимость бизнеса, искусство управления / И.А. Егеров. – М.: Дело, 2003. – 310 с. 13. **Пособие по налоговой политике** / под ред. Партасарати Шома. – Вашингтон, округ Колумбия: Отдел налоговой политики, Управление по бюджетным вопросам. – Международный валютный фонд, 1995. – 387 с. 14. **Настанови з трансфертного ціноутворення для мультинаціональних компаній та податкових адміністрацій** [Електронний ресурс] / ОЕСР. – 2010. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/transfer-pricing-guidelines.htm>. 15. **Pelto E.** Cyprus investment flows to Central and Eastern Europe – Russia's Direct and Indirect Investments via Cyprus to CEE [Electronic resource] / E.Pelto, P.Vahtra, K.Liuhto // Electronic Publications of Pan-European Institute. – Mode of access: <http://www.tukkk.fi/pei>. - 2003. 16. **Консалтингова група «Офшор-експрес»** [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <https://offshore-express.com.ua/>. 17. **McCann Hilton**, Offshore finance, Cambridge University Press, 2006, xi. 18. **Henry J. S.** The Price of Offshore Revisited [Electronic resource] / James S. Henry // Tax Justice Network : website. 2012. P. 5. – Mode of access: http://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Price_of_Offshore_Revisited_120722.pdf. 19. **Credit Suisse** global wealth report 2011 – October 2011. 20. **Official** site of Tax Justice Network

[Electronic resource]. – 2016. – Mode of access: http://www.taxjustice.net/cms/front_content.php?idcat=2&lang=1. 21. **Tax** heavens and U.S. tax Compliance – Доклад сената США, Carl Levin, chairman Norm Coleman, July 17, 2008. 22. **The Cost** of Tax Abuse: A briefing paper on the cost of tax evasion worldwide [Electronic resource] // Tax Justice Network: website. 2011. – Mode of access: http://www.tackletaxhavens.com/Cost_of_Tax_Abuse_TJN_Research_23rd_Nov_2011.pdf. 23. **Павлов П.В.** «Журнал российского права». – 2011. – № 5. 24. **Countering** Offshore Tax Evasion: Some Questions and Answers on the Project / OECD Centre for Tax Policy and Administration, 28.09. – 2009. – 15 p. 25. **Деофшоризация** национальной экономики: международный опыт и российские инициативы // Проблемы национальной стратегии. – 2014. – № 3 (24). – С.184-219. 26. **Organization** of Economic Cooperation and Development [Electronic resource]: official site. – 2016. – Mode of access: <http://www.oecd.org/>. 27. **Gravelle J.G.** Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion / Jane G. Gravelle. // Congressional Research Service. – January 23, 2013. – 51p. 28. **Lough** Erne 2013 G8 Leaders Official Communique [Electronic resource]. – 2016. – Mode of access: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/207771/Lough_Erne_2013_G8_Leaders_Communique.pdf. 29. **Official** site of IMF (International Monetary Fund) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.imf.org/external/index.htm>. 30. **Антонова О.В.** Налоговые системы зарубежных стран / О.В. Антонова // РИЦ ХГАЭП. – 2010. 31. **OECD** Secretary – General Report To The G20 Finance Ministers And Central Bank Governors [Electronic resource] / OECD, Moscow, Russia, 19-20 July, 2013. – 79p. – Mode of access: <http://www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/OECD-tax-report-G20.pdf>. 32. **Приложение** по вопросам налогообложения к декларации лидеров стран «Группы двадцати» (G 20), сентябрь 2013 г. 33. **Official** site of Organization of Economic Cooperation and Development [Electronic resource]. – 2016. – Mode of access: <http://www.oecd.org/>. 34. **Doing** Business Report 2016 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.doingbusiness.org/>. 35. **Податковий** кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. 36. **Конвенція** між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи від 08.11.2012 р. (ратифіковано ВРУ 07.08.2013 р.) [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/196_016. 37. **Національний** банк України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

Столяров В. Ф., Островецький В. І. Становлення та розвиток офшорної діяльності резидентів України (в контексті аналізу світового досвіду антиофшорного регулювання)

Розглянуто окремі аспекти офшорної діяльності резидентів України, у тому числі оцінено динаміку основних макроекономічних змінних України, проаналізовано світовий досвід антиофшорного регулювання. Встановлено, що використання офшорних схем має як негативні (створення умов для недобросовісної податкової конкуренції; втрати доходів бюджетів; виток капіталів; розвиток тіньового сектору економіки; розшарування населення за рівнями доходів; зростання бізнес-ризиків) так і позитивні фактори впливу на економічну систему певної юрисдикції (підвищення ефективності перерозподілу фінансових ресурсів, прискорення їх обігу у глобальній економічній системі, зменшення глобального податкового навантаження, зниження інвестиційних ризиків розвитку країн «третього світу»).

Надано авторську характеристику офшорної діяльності як економічної категорії. Обґрунтовано, що деофшоризація в Україні має здійснюватися у напрямку недопущення несумлінного податкового планування; зміцнення державних фінансів, доходів бюджетів зокрема; підвищення стабільності транскордонного руху коштів і зниження впливу офшорного спекулятивного капіталу на національні фінансові ринки; підвищення рівня прозорості в частині ідентифікації бенефіціарів офшорних компаній і проведених ними операцій.

Ключові слова: офшор, податок, доходи бюджету, юрисдикція, суб'єкт підприємницької діяльності, трансфертне ціноутворення, зовнішньоекономічна діяльність, товари, послуги.

Столяров В. Ф., Островецький В. І. Становлення і розвиток офшорної діяльності резидентів України (в контексті аналізу мирового опыта антиофшорного регулювання)

Рассмотрены отдельные аспекты офшорной деятельности резидентов Украины, в том числе оценена динамика основных макроэкономических переменных Украины, проанализирован мировой опыт антиофшорного регулирования. Установлено, что использование офшорных схем имеет как отрицательные (создание условий для недобросовестной налоговой конкуренции; потери доходов бюджетов; отток капиталов, развитие теневого сектора экономики; расслоение населения по уровням доходов, рост бизнес-рисков), так и положительные факторы влияния на экономическую систему определенной юрисдикции (повышение эффективности перераспределения финансовых ресурсов, ускорение их обращения в глобальной экономической системе, уменьшение глобальной налоговой нагрузки,

снижение инвестиционных рисков развития стран «третьего мира»).

Дана авторская характеристика оффшорной деятельности как экономической категории. Обосновано, что деоффшоризация в Украине должна осуществляться в направлении: недопущения недобросовестного налогового планирования; укрепления государственных финансов; повышения стабильности трансграничного движения финансовых ресурсов и снижения влияния оффшорного спекулятивного капитала на национальные финансовые рынки; повышения уровня прозрачности в части идентификации бенефициаров офшорных компаний и проводимых ими операций.

Ключевые слова: оффшор, налог, доходы бюджета, юрисдикция, субъект предпринимательской деятельности, трансфертное ценообразование, внешнеэкономическая деятельность, товары, услуги.

Stolyarov V., Ostrovetskii V. Formation and Development of Offshore Activities of Residents of Ukraine (In the context of the analysis of world experience anti-offshore regulation)

In this article considered certain aspects of offshore activities of residents of Ukraine, including the estimated dynamics of the main macroeconomic variables of Ukraine, analyzed the world experience anti-offshore regulation. It was found that the use of offshore schemes has both negative (creating conditions for unfair tax competition; loss of revenue budgets; the development of the shadow sector; stratification of the population by income levels, increased business risk), and positive influences on the economic system defined jurisdiction (improving the efficiency of the redistribution of financial resources, reduce the global tax burden, reducing the investment risks of development of countries of the "third world").

It is proved that de-offshore activity in Ukraine should be in the direction: avoiding unfair tax planning; strengthening public finances; improving the stability of cross-border movement of financial resources and reducing the impact of offshore speculative capital into domestic financial markets; improving transparency in the identification of the beneficiaries of offshore companies. and their operations.

Keywords: offshore, tax revenues, the jurisdiction, the subject of business, transfer pricing, trade, goods, services.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2016
Прийнято до друку 27.04.2016